

Iz velegradskog podzemlja

I.

Tiho se spuštaju guste pahuljice snijega. Istom su četiri sata poslije podne, a zimske sjene hvataju se već zemlje i pokrivaju sve jače po trotoaru i nakvašenoj cesti bijele snježne krpe. Neugodna je ulica svojim blatom i svojom reskom vlagom. Sad pravo prija toplo obiteljsko gnijezdo i ugodno društvance uz razgovor kojemu nema kraja.

Usprkos snijegu i studenoj vlazi sjedi neki čovjek nepomično na klupi na Iličkom trgu. Crte na mršavom licu ne dadu se jasno razaznati u mraku. Po grubom, na sve strane iskrpanom odijelu vidi se da čovjek pripada radničkom staležu. Na kapi, po ramenima i u naborima odijela naslagao mu se snijeg, ali on ne mari. Ne haje ni za upit nekoga radnika koji je žurno prolazio cestom kraj trga i, došavši pored klupe, stao i viknuo:

- Što radiš tu, Mika? Hajdemo kući.

Mika mu je lijeno mahnuo rukom i ostao sjedeći na klupi.

S jednakim nehajem, ne ganuvši sobom, gledao je Mika kako se nedaleko od njega pojavio iza ugla pijan Slovak i teturao po trotoaru s bremenom na leđima. Iza nekoliko posrtaja lijevo i desno pao je taj Slovak potrbušice preko kanala i pružio pred sobom ruke kao da će plivati po raskvašenom tlu. Njegovi mali okrugli šešir, mišolovke, limeno posuđe, koluti, žice i druge takove stvari razletjele su se oko njega koturajući se po blatu. Uzalud se trudio da se osovi na noge, gnjecajući rukama i nogama pod sobom blato. Neki od prolaznikâ zanimali su se tim prizorom i smijali se shvaćajući očevidno s komične strane pijanoga čovjeka. A drugi su pomagali Slovaku sabirati rastresenu robu i digli ga nekako na noge. Ali on je odmah posrnuo postrance, pao opet i ostao mirno ležeći i ne pokazujući već volje da se pokuša ispraviti. Ležao je sred blata kao mrtvo tijelo; oko njega se začas sabralo kolo gledalaca, a djeca su se svojim ostrim glasovima smijala dosjetkama odraslih ljudi.

Napokon je stražar odveo Slovaka u kolima, svijet se razišao, a trg opustio. Sve se gušći slagao po zemlji mrak, sve to gušće pahuljice snijega pokrivalo tlo. A radnik je na klupi sjedio kao uklesan, zureći očima nekamo k turobnim svjetiljkama na kraju trga gdje se prodavalo voće i kruh. Gdjekada trgnu mu se ramena kao od uzdah koji hoće da provali iz prsiju. Ali on priguši u sebi uzdah i pomisli smrknuo:

- Koga sam vruga opet počinio!... Vražji Talijan... koliko sam se puta zakleo da ga već neću piti, pa opet... Jankić je svemu kriv, vrazi ga odnijeli!

Evo što se Miki dogodilo:

Juče su on i taj Jankić raspilili i rascijepali nekomu gospodinu hvat drva i dobili za to pet kruna. Kad im je taj gospodin isplatio zaslužbu, stao ih je važno poučavati kako ne bi bilo pametno da sad pođu u gostionicu, nego da kupe za obitelj večeru, a ostatak da sprema kao prištednju. »Jer Bog zna« - rekao je gospodin - »hoće li se opet sutra ili prekosutra naći zaslužbe.«

Nato je Jankić, koji je dosjetljiv čovjek, odvratio gospodinu:

- Ne ide to kod nas kako vi mislite... Sto školjâ čeka da se ovime okrpi, pa kakva štednja! A k tome... što mislite, naš posao! Moramo se mi okrijepiti čašom vina... prva će polulitra pasti kao kaplja vode na usijano željezo...

- A zašto ja ne idem u gostionicu? - rekao je na to gospodin. - Ja bih mogao lakše nego ti, jer moji su dohoci stalni. Pa ipak uštedim groš gdje god mogu.

Jankić je šutio, ali kad su odlazili, bio je vrlo srdit na onoga gospodina i govorio neprestano o njemu:

- A šta on miješa sebe s nama! Ja sam danas o podne bio u njegovoj kuhinji, a s ognjišta se puši i širi svakojaki miris. Njegova je gospođa došla u kuhinju i dala kuharici bocu vina da je postavi u mlaku vodu jer da je vino prehladno... A ja i ti smo, Mika, od jutros raspilili, rascijepali i poslagali hvat cjepanica, a založili smo u podne svaki komad suhog kruha! Pa što on govori! Da ja ovako izmoren i gladan dođem kući i da svu ovu sirotinju dadem ženi, ona bi svejedno jadikovala: »Eto, moram za večeru kupiti barem za dvije desetice kruha i svakomu barem malu kobasicu po četiri novčića, jer nijesu djeca ni u podne dobila nego komadić kruha, izim Mateka koji dobiva sa školskom djecom objed... A valja misliti da se sabere za stanarinu jer je mjesec pri kraju... Djeci je poderana obuća; učitelj je psovao u školi Mateka da mu je nogama smočio sobu. A dijete nije krivo. Voda mu se upije u poderanu obuću i u krpe, pa mora da smoči.« I tako ona brunda, a meni je moje muke dosta. Kad sam ja u trijeznu stanju dobre volje? Ali kad je litra u glavi, onda se meni čini da je oko mene sve zadovoljno i veselo, pa usnem smijući se... Ako žena počne prigovarati, a ja odmah učinim kraj: »Šuti, jer će biti batina!« A trijezan je se bojim... Eto tako je, Mika, nama. Zato se mi veselimo čaši vina... pa što on onda nas uči da ne idemo u birtiju! Njega dočeka topla soba i gospodska večera, zabavlja se s milostivom i s dječicom dok ne pođu na počinak, a za sutra ga glava ne boli: plaća osvane pod jastukom. Pa gdje bismo onda mi kao on? Hoćemo li, Mika, na pô litre k Talijanu? - završio je blažim glasom.

Kupili su svaki komadić opaprene slanine i kruha i ušli u gostionicu kojoj je pred vratima crveno oličen cimer nosio kao napis samo bijelu veliku brojku »28« - što je značilo stalno udarenu cijenu talijanskom vinu koje se tu skoro isključivo za radnike točilo.

Kod prve i druge polulitre još se Jankić srdio na gospodina koji je htio da ih upućuje u nešto što po njegovu mnijenju ne može da bude. Ali kod treće polulitre u zadimljenoj ali ugodno toploj i od nakrcana radništva i žamora živoj sobici vratila se i Jankiću dobra

volja, i on je počeo da se svakojakim dosjetkama izruguje onomu gospodinu koji ih je upućivao na štednju.

Iza četvrte zajedničke polulitre mislio je Mika:

- Jankić, sad će biti dosta, mogli bismo kući. Jer ja ga već ćutim u glavi.

A nato je rekao Jankić:

- Znaš li što, Mika? Ja ću zvati još pô litre, pa ćemo je ispiti u zdravlje onoga gospodina kad je on nas uputio kako se štedi...

- Svi su vrazi u tebi! - polaskao je Mika Jankiću nasmijavši se od srca. A bilo mu je, dašto, drago što će Jankić platiti pô litre.

Ali kad su ispili, ćutio se Mika obveznim da i on plati pô litre. Pri tom je mislio u sebi:

- Žena je doista kupila djeci za večeru kruha na dug. Ako baš potrošim koju deseticu više, zato će sutra, ako Bog da biti opet posla, jer je stisnula zima, pa ljudima treba drvâ.

I pili su, pili, a u tom toplom prostoru punom žamora i dima bilo je tako voljko... I Mika i Jankić osjećali su kao da je ovako lijepo svemu svijetu kao što je sad njima...

U to ugodno raspoloženje vraćala bi se, doduše, obadvojici misao na ženu i djecu i javila se u toploj blagovolji kao ubod hladnom oštricom. Ali oni nijesu toga jedan drugomu rekli. Pili su i osjećali u vinskoj omamljenosti slast života. Brigama ni traga. U tom raspoloženju rekao je Jankić Miki:

- Nije u našim stranama još život tako loš, kako pripovijedaju ljudi koji su živjeli drugdje.

- Dašto da se dade poživjeti - prihvati Mika. - Ne daj Bože gore, ovako je dobro... Čovjek se dašto pomuči i ima brigâ, ali tko je, Jankiću, bez toga?

Uto je stao pred njih kočevar sa svojom košarom punom šarenih škatulja, vijenaca smokava, naranča i drugih slatkih stvari. Mika je zaigrao s njime deset novčića i dobio škatuljicu slatkišâ.

To je za moju Evicu - rekao je Jankiću pomno spremajući škatulju u džep... - Moja mezimica - nasmiješio se čisto ponesen svojim roditeljskim čuvstvom... - Da ti, Jankiću, samo čuješ to dijete! Nisi toga doživio, jer ti ne bi svojim ušima vjerovao što sve ona zna! A istom joj je pet godina... Tepče!...Ja sve mislim da bi danas-sutra moglo ovakovo dijete... a Bog zna! Sve je u njegovim rukama - završio je važno svoju nedorečenu misao.

- Dogodi se, pa se sreća dotakne i siromaha - mislio je i Jankić.

- Tepče, kažem ti, svega zna - živo upade Mika. - Ona dva muška - e, dječaci su, to je nešto drugo. Vragu su iz torbe skočili. Ali moja Evica... ne treba da se srami nikoje gospodske vršnjakinje. Zato ja često mislim, kad bi onako... ili, kako si ono ti, Jankić, rekao, da i na siromaha dođe sreća... Tepče nijedno, kad se ovako zapijem, samo mi ona dolazi na pamet. Zato ja njoj svaki put nešto kupim, a ona ujutro plješće ručicama: »Sinoć je otac bio opet pijan, sigurno mi je štogod donio...« Tepče, velim ti!

Nato je Jankić isto tako hvalio svoje jedno dijete; a od takova su razgovora bili obadvojica vrlo ganuti pa su zvali još pô litre.

Napokon se na poziv stražara krčma ispraznila, a njih su dvojica, teturajući cestom, pošli svaki svojoj kući.

Doduše, već tada javilo se u Mike ono što se zove savjest... Teturajući po snijegu glasno je psovao sama sebe onakvim imenima kakvim će ga kod kuće dočekati žena.

- Ali dotle je bilo još sve dobro - mislio je Mika sjedeći kao uklesan na klupi. - Tek ono u kući... O Bože milostivi... Izgubio sam bio pamet - što drugo?

Kad je doteturao do kuće, pojavio se u njem strah pred ženom: kako će ona sad vikati, plakati i kleti... A, doduše, - dosjećao se i pijan u tom strahu - bogzna je li imala s djecom i kruha za večeru? Jer trgovac gdjekada uduži, a gdjekada je zle volje pa se otrese na djeću: »Ne dam... Nisam ja tu da fukaru hranim...«

I Mika je nasloniv se na kućna vrata i razmišljao kao kroz maglu o svemu što se danas događalo. A svijest se sve više gubila i težak san htio da mu sklopi oči. Tad je otvorio kućna vrata i pomislio da se treba ušuljati u sobu na prstima da ga nitko ne čuje. U podzemlje spustio se četveronoške po strmim stubama, a kad je koraknuo posrnuvši od najniže stepenice, našao se poklopljen crnom tminom kao u grobu. Badava je napipavao rukama vrata sobe u kojoj su stanovali. Kud se god okrenuo, svuda zid... Onda najednom nije bilo dugo zida... neka golema šupljina u koju je ulazio sve dublje i dublje kao da joj nema kraja... Činilo mu se kao da pada nekamo u duboku tminu, počutao je strah, a od straha povratio mu se tračak svijesti. Tad je pomislio:

- Jesam li ja pogodio pravu kuću...

Nato je zovnuo dva puta ženu:

- Lucija!... Lucija!

Čekao je zbijajući se u tmini na nogama, a nitko se nije javljao. I opet je teturajući i ispruženih ruku pošao u tminu pomislivši srdito:

- Jednom ću valjda doći do kraja...

Napokon je opet udario rukama o zid, i kud god se sada okrenuo, svuda zid...

- Da nisu vještice... neka čarolija? - pomislio je šuljajući se uza zid, a zidu je iznenada bio kraj, i on se srušio na tlo.

Sad mu je bilo ugodno. Pričinilo mu se da se našao na svom krevetu i da se smije mimo naužiti sna kojemu se jedva odrvavao. Ali u to se pojavilo svjetlo i digla vika. Što se zapravo događalo, ne zna, jer se sve gubilo iz sjećanja kao predmeti što iščezavaju u mraku. Netko mu je pomagao da uđe u sobu - valjda dječaci, a netko je pri tom neprestano vikao - bez sumnje Lucija.

Ali kao što obično u takovim zgodama, pored sve zamračene svijesti u njem se i sinoć stao javljati ponos i svijet o pravu gospodara koji je tu glava svemu pa smije da radi što hoće. Žena je vikala, on se razbuđivao - a onda su se potukli. Tad je žena pobjegla iz sobe, dječaci su skočili sa svoga kreveta, a kad ih je htio tući, umaknuli su nekamo za materom. I Evica je htjela za braćom, a on... Uhvatio ju je, i bogzna što je uradio djetetu, jer se opet našla odnekud u sobi žena i, otrgnuvši mu Evicu, digla je u naramak i psujući plakala. A on je vidio cijeli niz ženâ s djetetom u naramku i tu prestaje posve njegovo pamćenje. Pao je odjeven na krevet i odmah zaspao.

Probudio se s velikom glavoboljom kad mu je žena prekapala džepove. Još je bila potpuno tmina, u sobi je gorjela mala petrolejska svjetiljka. Odmah se sjetio kako je sinoć opet zapio dvije trećine zaslužbe, i bio na sebe srdit. A kad je ispod oka pogledao ženu kako uz svjetiljku skrbno premeće po rukama novčiće, stalo mu se po grudima razlijevati ganuće, a od toga rađala se želja da se ženi ispriča kako ga je zaveo Jankić... A mjesto toga najednom se javio u njem drugi čovjek koji je bio također uvjeren da nipošto ne valja ono što je sinoć počinio, ali svejedno da treba ženi pokazati mrko lice i barem jedan dan biti s njome i s djecom osoran, kao da su oni krivi onome što se dogodilo...

Žena je dotle poslala jednoga dječaka da kupi drva, a drugoga po kavu, mlijeko i kruh. Tad je čučnula pred štednjak i čistila iz njega pepeo.

Mika je ustao i odijevao se mrk, ne progovorivši ni riječi. Isprva je šutjela i žena, a onda je rekla, doduše, više tužećim nego korećim glasom:

- Opet si nam lijepo učinio... Kako te nije Boga strah i stid od ljudi? Opijaš se do nesvijesti, a mene i djecu puštaš da gladujemo u kući... I to bi ti čovjek nekako oprostio, jer smo navikli na zlo, ali kad dođeš kući, onda nas još tučeš...

Tu je prestao njezin tužeći glas i naglo se promijenio u energičan prosvjed matere i žene koja se osjetila povrijeđena u svojem pravu:

- Razbojnik si... Surov si i prost kao što nijedan od tvojih drugova. Jer i drugi se opiju... pogriješe, ali se i skruše. A ti... fuj! Sram te bilo!

- Šuti! - zagrozio se Mika ženi muklim glasom.

- Da šutim? Jer sam, misliš li, bez srca, kao što si ti, konjče nekakovo! Zašto si Evicu tukao? Što ti je ona bila kriva? Tek je plaćući htjela pobjeći k nama, jer kako da se ne boji biti u sobi sama s onakvim ocem... Zašto si je?

- Nisam joj ja ništa - promrmlja Mika hineći ravnodušje prama ženinim riječima.

- Ubio si dijete... Gori si od psa! Pas čuva svoje štene, a ti si ono siroče izbio na mrtvo ime. Čuješ li kako joj u prsima hropti krv? Neprestano krvari... Bogzna kako će se to i svršiti. Idem, čim svane, javiti u gradsku kuću neka te privuku na odgovornost i umekšaju oni kad ne mogu naše suze. A treba da dijete pregleda i liječnik, jer bogzna što si ti u njem pokvario. Divljače! Pogledajder je samo. Treba da vidiš svoje djelo. Ali što je to tebi, kad srca nemaš! Surov si kao konj.

Rekavši to, pogledala ga je prezirno i izišla nadvor sabirati iverčice da potpali vatru.

A Mika je odmah pošao krevetu gdje je ležala Evica, i sagnuo se nada nju.

Do kreveta su jedva dopirale mrtve zrake male svjetiljke, ali je odmah vidio na ustima djeteta krvavu pjenu i crveni trak krvi kako se spustio od kuta ustâ prema podbratku. Dah je djetetu bio kratak i vruć, svakim izdahom opetovalo se muklo stenjanje pravilno kao u uri ili u kakvom stroju. Obrisao joj je s lica krv i sjeo na rub kreveta.

- Evice... - rekao je tiho, uzeo joj malu, vruću ručicu i priljubio je k svojim ustima. - Tko je to tebe, zlato?... Otac te nije tukao... ne daj Bog! Tebe otac najvoli, pa kako bi te tukao? Ali onu dvojicu... no čekaj samo, vidjet ćeš ti kako ću ja njih još danas izlupati. A tebe... kako bih ja kad si ti moja mala, pametna mezimica? Gle, što ti je otac donio... sve tebi, a onoj dvojici ništa. Za njih batinu.

Uzeo je iz džepa škatulju sa slasticama i utisnuo je djetetu u ruku. A Evica kanda nije marila. Ne otvorivši očiju, jedva je vrućim prstima prihvatila škatulju.

- A što će tvoj otac tebi jošte kupiti, da ti to znaš! - nastavio je bodriti dijete milujući mu glavicu. - Dat ću materi puno novaca, pa će ti ona kupiti nov šešir i novu opravicu, a onoj dvojici ništa! Kupit će ti i krasnu lutku koja sama otvara i zatvara oči. A onu ću dvojicu, vidjet ćeš, remenom.

Kad je spomenuo lutku, pogledala je Evica poluotvorenim očima i prihvatila jače škatulju s poslasticama. Tad se morala nakašljati. Usta su joj se grčevito nakrivila, a onda je s kašljem izišla crvena pjena.

Mika se zgrozio.

- Što se ovo dogodilo? - pitao se gledajući dijete s bolju i s užasom duše. Sagnuo se nada nju naslonivši nježno svoje lice uz njezinu vruću glavicu, a dvije njegove suze pale su na Evičino čelo.

- Da Bog dâ, Evice, da mi ruka usahne! - govorio je djetetu... - Oh, kako će to tebi otac nagraditi, samo ti skoro ozdravi...

Čuo je da žena dolazi stubama i žurno se otkinuo od djeteta. Ona kao da ne smije vidjeti njegovo ganuće, a trebalo bi mu njezine utjehe jer mu je u srcu bilo teško, vrlo teško.

- Što sam ja ovo u pijanstvu počinio? - upitao se opet i stao kleti talijansko vino i Jankića i napokon onoga gospodina koji je njega i Jankića razdražio svojom uputom u štednju. Prekoračili su mjeru s onom polulitrom što ju je zvao Jankić, a zna se da u piću nema mjere ni načina kad premaši samo jedna čaša. Čovjek kao da se izgubi. A jest u tom prokletstvo što čovjeka od vražjega vina obuzima neki osjećaj blaženstva sve više što dalje pije. A napokon izgubi pamet. Oh, oh, oh!

Žena je već sašla niz stube, a on je brzo poljubio još jednom Evicu, preporučio je Bogu i majci Božjoj i izišao na vrata.

- Kamo ćeš, nesretniče! - rekla mu je žena susrevši se s njim u tamnom hodniku.

A njoj kao da nije nikako smio pokazati svoje nježnije osjećaje. Ne rekavši ni riječi, prošao je mimo nje i stao uzlaziti stubama.

- Stani! - pozvala ga je žena. - Trebalo bi da se dogovorimo... Djetetu se mora zvati liječnik, jer iznutra krvari... i ne da se nigdje dotaknuti. Hoćeš li da se dozna da si je ti ubio? Jesi li čuo? Vрати se... Mika!

Već je htio da korakne natrag, ali u njemu se digao glas onoga drugoga čovjeka:

- Sad bi ona mislila da me je ustrašila liječnikom...

II.

Izišao je na ulicu i otputio se odmah prema jednomu skladištu drva. Jedva se danilo, ali već su slagali u vozove cjepanice da ih razvažaju po gradu. Kraj svakih gotovo kolâ stajala su po dva pilara. Jankić je također bio tu i već dapače imao druga. Upravo je odlazio s tim svojim drugom za jednim naloženim kolima i nazvao Miki dobrojutro kad je prolazio mimo njega. A Mika je uzeo u društvo jednoga momka i otišao s njim za drugim kolima.

Pilio je cjepanicu za cjepanicom šuteći stisnutih ustâ, a misao mu je neprestano bila uz Evicu. Ona crvena pjena i onaj krvavi trak iz ustâ nije mogao da mu nestane ispred očiju... neprestano je morao gledati u nj, a svaki čas bacio bi oko na svoju žilavu, tvrdu ruku:

- Gle tu ruku, a ona kao ptičica... Da Bog dâ, usahnula! - poželio bi svojoj ruci.

Već su nekoliko cjepanica ispilili i rascijepali kad je k njima pristupio neki Štef i umolio ih da ga uzmu kao pomagača. Treći je radnik bio suvišan kad nije trebalo da se drva uredi prije večeri. A k tome je taj Štef bio čovjek bolesnih prsiju, pa su ga pilari nerado uzimali u društvo: kod posla bi se zaduhao i zato radio vrlo sporo.

- Dajte - rekao im je Štef - da i ja dobijem djeci za kruh.

Mikin je drug šutio jer je bio mlađi, a Miki je bilo teško da dijeli zaslužbu na trojicu. Ali kad je Štef spomenuo djecu, pomislio je Mika:

- Neka bude u slavu Božju... i da mati Božja dade zdravlje mojoj Evici...

Mignuo je Štefu, a Štef se odmah prihvatio s njim posla.

Već su oko treće ure popodne bili gotovi. Mika je imao da odnese kući zaslužbu. U njemu je gorjela i želja da sazna kako je Evici. Što je rekao o njezinoj bolesti liječnik?

A opet je u njemu bilo nešto što je prikazivalo taj korak kući kao nešto vrlo teško: stid, strah - tako nešto... Bilo mu je kao da je onaj tamni i vlažni prostor pod zemljom pun jeke od noćasnijega surovoga događaja, i da će, kad dođe dolje, nešto odasvud upirati u nj pogled pun poruge i prijekora... I žena će mu predbacivati ovo poradi čega sâm toliko trpi i dirajući u to, vrijeđat će u njemu pače ovu sramotu i bol... Ali najnesnošljivije od svega, to je sama Evica s vrućim licem i rukama, s krvavom pjenom i crvenim trakom krvi iz hroptećih prsiju. Kolika sramota! Koliki strah bije ga iz tih krvnih tragova njegove surovosti što ju je počinio u pijanoj besvijesti!... Kako će od stida i boli pristupiti djetetu kad ne može da uništi ni da popravi posljedice svoga surovoga čina?

Šetkao je ulicom nedaleko od kuće gdje je stanovao, i želio da ga vidi žena. Da ga ona sad pozove u kuću, pošao bi odmah s njome, i bilo bi mu lakše.

A uto je prolazio ulicom njegov stariji sin, dječak od deset godina. Mika ga je pozvao k sebi i odmah upitao za Evicu.

Dječak je pripovijedao da je liječnik bio i da je rekao da je djetetu zlo. Evica jednako stejnje, ne da se nigdje dotaknuti i neće ništa da uzima. Iz ustâ joj krvari neprestano.

- A ti se ne trebaš ništa bojati - rekao je dječak najednom vrlo ozbiljno i zagledao se samosvjesnim pogledom u oca. - Kad je liječnik pitao kako se to dogodilo, rekla mu je mati da je Evica nosila naramak drva i pala niza stube.

Mika je stajao zamišljen pred dječakom. Osjećao je da bi ga imao mnogo pitati, a nije mogao da nađe ni jedno pravo pitanje. Napokon je dao dječaku zaslužbu da je uruči majci, i rekao da će on biti tu negdje nedaleko od Iličkog trga.

III.

Već je težak mrak pristisnuo zemlju, a Mika je jednako nepomičan sjedio na klupi. Neprestano je obnavljao u sebi sve doživljaje počevši od jučerašnjega dana i zamišljao se u njih kao da traži ključ da razjasni sebi ono najgore što nije mogao shvatiti kako se moglo dogoditi. A nije se mogao nikako odvažiti da pođe kući. Osjećao je u sebi veću odvratnost nego ikada od vlažne i hladne sobe u podzemlju... Kao da je počeo shvaćati gornje stanare koje je mrzio zato što su zabranjivali svojoj djeci da dolaze u dodir s njegovom djecom i da privire u blizinu njegove podzemne sobe... i koji su složno prosvjedovali kad je htjela njegova žena da razastre oprano rublje u dvorištu gdje su i oni sušili svoje rublje... - Zar smo mi okuženi ako smo siromašni? - srdio se nato. - Odnio vrag i siromaštvo! Svi govore i uče da siromaštvo nije sramota, a bježe od tebe kad si siromašan, da ti je oko srca i gore nego da si sramotan. - Tako bi govorio u srditosti ženi i djeci, a sad mu se najednom učinilo da je posve prirodno što su se gornji stanari iz svjetla sa strahom i s odvratnošću bojali doći u doticaj bilo s čime iz njegova tamnoga, neveseloga i sved vlagom zaudarajućega stana. Sunčani trak nije nikada dopro u tu sobu ni sred najžešćeg ljeta. Dok bi sunce još obilno zalijevalo svojim svjetlom tornjeve crkvi, kupole na gradskim palačama i, polagano zalazeći, milo se smješkaloo poigravajući svojim zlatnim traci-ma po prozorima malih kućica na otvorenom tlu, dotle je dolje vladao mrak, trajni mrak i vlaga! A od toga su zazirali ljudi gornjih slojeva i uklanjali se pomno njemu, njegovoj obitelji i njihovim stvarima: ljudi i svjetlo...

- Kao da smo okuženi! - ponovi i sada srdito u sebi. - Pak što on nas uči da štedimo - pomisli vraćajući se k onomu jučerašnjemu poslodavcu i osjećajući nasladu u tom što može da i na nj svaljuje komad krivnje za noćasnji događaj. - Ni vrag ne mari nikada za nas a lako je reći...

Opazio je svoju ženu. Očevidno tražila je njega. Htio je da je zovne, ali tome se opro u njem onaj čovjek koji nije dao ni sada da se pred ženom prizna grešnikom koji je upoznao svoju krivnju i kaje se za nju.

Međutim ga je žena opazila i pošla žurnim korakom k njemu. Kad je pristupila klupi, sklopila je ruke pod podbratkom kao na molitvu i rekla kroz plač: - Preminula je.

Protrnuo je i nije ženi rekao ni riječi ni onda kad ga je pozvala da ide kući. Istina, ona hropteća prsa i krvava pjena i crveni trak krvi stajao mu je kroz sav dan neprestano pred očima i budio u duši teške slutnje. Ali opet je mogao da odbija od sebe te slutnje tješeći se: Dobar je Bog! - A sad najednom: - Mrtva!

Žena je dotle kao ponešto razabrana govorila svojim rastuženim glasom:

- Cijelo poslijepodne hvatala je u vrućici neprestano ručicama svuda oko šupljinâ kao da će nešto otrgnuti... a onda se smirila i najednom ugasila kao svjećica... Doduše, liječnik je odmah rekao da neće biti dobro jer da je iznutra ozlijeđena... Božja volja! - uzdahnula je i pozvala opet Miku da pođu kući.

- Idi ti - odvratio joj je Mika - ja ću doći poslije.

- O milostivi Bože! O sveta djevice Marijo! - uzdisala je žena sklopivši opet ruke pod podbratkom. A onda je uzela najprije Miki s glave kapu, otresla s nje snijeg, pa isto tako očistila od snijega njegovo odijelo.

- Kako se to dogodilo? - mislio je dotle Mika, čitav njegov život prevladala je nevjerojatna hladnoća, gotovo bešćutnost... Surov sam, dašto da sam surov, a takav mi je bio i otac - mirno je mislio o sebi i dosjećao se kako ga je jednom njegov otac ni kriva ni dužna izbio na mrtvo ime. Tad je Miki bilo devet godina. Otac je dobio posla kod kopanja nekoga kanala izvan grada i odredio da mu Mika donese objed točno u podne jer i on se kao i drugi radnici veselio u poslu najviše na lulu što bi je iza objeda ležečke i drijemajući ispušio. A učitelj je toga dana pritvorio Miku u školi do podne što nije napisao kod kuće zadaću. A Mika nije napisao zadaće zato što nisu sinoć imali u kući svijeće... Kada je donio ocu objed, uhvatio ga je on lukavo i stao ga tući pred radnicima i radnicama što su iza objeda počivali. I što su neki radnici i žene više molile da pusti Miku, to je otac jače udarao kao da hoće da se pohvali kako on postupa sa svojom djecom... I bio bi ga onako razjaren i goropadan bogzna dokle lemao, da nisu neke žene priskočile i otele mu Miku. A Miki se duboko u dušu usadila misao što ju je tada zamislio: da mu nije toliko do boli od očevih šaka koliko do sramote što su vidjeli toliki ljudi i žene kako je njegov otac surov čovjek...

- Mika, dođi... - pozvala ga je opet žena primivši ga za ruku. - Što sad koristi?... Treba misliti kako ćemo siroticu pokopati. U kući nije ni novčića, pa bismo se morali dogovoriti da se prijavimo u gradsku kuću. Idemo, dakle, Mika.

- Velim ti, ne idem... Pusti me.

- A zašto ne ideš, Mika?... Bilo je suđeno, jer se bez Božje volje ne događa ništa. Ni vlas s glave kažu ne padne bez Božje volje.

Mika je šutio, a žena je opet rekla.

- Dođi... Dječaci će se bojati sami u sobi s mrtvacem. Neprestano su mi govorili da se odmah vratim.

- Idi ti... ja ću ostati ovdje - opirao se muklim glasom Mika.

- Ja, Mika, bez tebe ne idem. Jer ja tebe poznam. Dobar si ti čovjek... ti skrbiš za svoju djecu... Evici sam našla u krevetu škatulju bombona pa sam pomislila: Evo kako on nju voli i kako misli na nju... Dobar si ti, ali za piće nisi. Tebi piće uzme pamet, pa ne znaš što radiš... Dođi, Mika moj, dođi... Bit će nam svima lakše kad ti budeš s nama, a i tebi će biti lakše, vidjet ćeš.

Njezine riječi bile su pune ljubavi s kojom se stapala tuga materinjea joj srca. Bolno, ali slatko privijala se ta toplina njezina čuvstva uz njegovo srce, ali se nije mogao odvažiti da pođe kući. Uz odvratnu tminu i vlagu priklonila se sada i smrt...

Uzdahnuo je i stisnuo ženi ruku:

- Idi ti kući, a mene još ostavi... Jer kako bih ja?... Oh! Oh!

Pokrio je drugom rukom lice i stao plakati.

- Velim ti, Mika, sve je Božja volja - govorila mu je uvjerljivo žena sagnuvši nježno svoju glavu do njegova ramena. - Dođi, dobri moj, bit će nam ljepše... Ja se bojim da ti sebi što-god ne učiniš... jer ja tebe poznam... Dobar si ti čovjek, pa što ćeš da mi govoriš? Vidim ja dobro što ti trpiš...

- Zašto je nisi otela iz mojih ruku kad si vidjela? - upitao je ženu. - Jer ja ne znam ništa.

- Ah, sve se to dogodilo koliko ovo govorim... Nisi ti, Mika, toliko kriv. Dijete je od poroda slabašno, bogzna što je bilo pokvareno u njem.

- Kriv sam, kriv... Oh! - zastenjao je Mika duboko uzdahnuvši.

A žena je ustala s klupe, stajala časak pred mužem i onda ga nježno povukla za ruku:

- Dođi, Mika. Ona će nas dvojica teško iščekivati... i oni se boje za te. A vole te dječaci, sav su dan neprestano u skrbi za te.

Mika je popustio. Polagano je ustao propištivši kroz plač što mu je sjedio u prsima: - Težak je to korak... oh, oh!

Pošao je za ženom nesigurnim korakom, s punim grudima poput olova teških čuvstava. Išao je kako se ide na stratište. Jer u glavi je sveđ nosio misao o smrti i kako će saći u podzemlje gdje će ga koriti mrtva Evica:

- Evo što si počinio... jer si surov i bez ljubavi...

A on je tako volio svoju malu, pametnu Evicu.

Hrvatsko kolo, 1905.